

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1785

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1061

Kitap Adı : İmam Rafî'nin *Fethu'l-Azîz* Adlı Eserindeki Şerh Metodu

Book Title : The Sharh (Commentary) Method in *Fath al-'Azîz* by Imam Râfî

ISBN : 978-625-8724-16-5

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258724165

Yazar | Author: Abdulğalip Aslan | orcid.org/0000-0003-0667-8763

Kurum | Institution: Batman Üniversitesi

ROR ID: ror.org/051tsqh55

Editör | Editor: Mahsum Aslan | orcid.org/0000-0002-2715-4363

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 185 (x + 175)

Yayın Tarihi | Publication Date: Aralık | December 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRCX3 - İslâm hukuku | Islamic law

BISAC: REL037020 - İslâm / Hukuk | Religion / Islam / Law

THEMA: QRAM1 - İslâm hukuku ve şeriat | Islamic law and sharia

LC Classification: KBP200 - İslâm hukuku – Genel | Islamic law – General

DEWEY: 340.59 - İslâm hukuku | Islamic law

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: Klasik Din Araştırmaları | Classical Religious Studies

WoS Citation Topics Micro: İslami Hukuk ve Teoloji | Islamic Jurisprudence and Theology

Scopus Subject Areas: 3300 - Sosyal Bilimler (genel) | Social Sciences (General)

SciVal: 3300 - Sosyal Bilimler | Social Sciences

Atıf Bilgisi | Cite as: Aslan, Abdulğalip. *İmam Rafî'nin Fethu'l-Azîz Adlı Eserindeki Şerh Metodu*. Ankara: FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

İmam Rafîî'nin
***Fethu'l-Azîz* Adlı Eserindeki**
Şerh Metodu

Abdulğalip ASLAN

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Dr. Abdulğalip ASLAN

1981’de Diyarbakır’da doğdu. Lise eğitimini 2005 yılında Diyarbakır İmam Hatip Lisesi’nde tamamladı. Lisans eğitimini 2009 yılında Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi’ni bitirdi. 2015 yılında ise Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 2013 yılında Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde hazırladığı “Abdullâh İbn Abbâs’ın Fıkıhçılığı ve Hac İbadetiyle İlgili İctihâdları” başlıklı teziyle yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2021 yılında, yine Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde hazırladığı “Eyyûbîler Dönemi Fıkıh Çalışmaları” başlıklı teziyle doktora derecesini aldı. Şuan Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı’nda Dr. Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Evli ve beş çocuk babasıdır.

Dr. Abdulğalip ASLAN was born in 1981 in Diyarbakır. He completed his high school education at Diyarbakır Imam Hatip High School in 2005. He earned his bachelor’s degree from the Faculty of Economics at Anadolu University in 2009 and graduated from the Faculty of Theology at Dicle University in 2015.

He completed his master’s degree in 2013 at the Institute of Social Sciences of Dicle University with a thesis entitled “The Jurisprudence of Abdullah Ibn Abbas and His Ijtihads on the Pilgrimage (Hajj)”. In 2021, he received his PhD from the same institute with a dissertation titled “Fıqh Studies During the Ayyubid Period.”

He is currently serving as an Assistant Professor (Dr. Öğr. Üyesi) in the Department of Islamic Law at the Faculty of Islamic Sciences, Batman University. He is married and the father of five children.

Kitap Hakkında

İmam Râfî'nin *Fethu'l-Azîz* Adlı Eserindeki Şerh Metodu

Muhammed b. Abdilkerîm er-Râfî (v. 623/1226), Abbâsî ve Selçuklu devletlerinin son dönemleri ile Hârizmşahlar Devleti'nin yükseliş sürecine tanıklık etmiş, hicrî VII. yüzyılın önde gelen Şâfiî fakihlerindendir. Dönemin ilmî hareketliliği, mezhep içi tartışmalar ve içerisinde yetiştiği ilim çevreleri onun fikrî birikiminin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Bu çalışmada, Râfî'nin *Fethu'l-Azîz fî Şerhi'l-Vecîz* (eş-Şerhu'l-Kebîr) adlı eserinde benimsediği şerh yöntemi, kullandığı kaynaklar, meseleleri müzakere tarzı ve mezhep içindeki konumu incelenmektedir. Râfî'nin ilmî birikimi bu eserde en olgun hâliyle ortaya çıkmış; söz konusu eser, onun fıkıh alanındaki yetkinliğini göstermesi bakımından Şâfiî mezhep literatürü içerisinde önemli bir yer edinmiştir. Çalışmanın temel amacı, Şâfiî mezhebinin klasik dönem kaynakları arasında önemli bir halka teşkil eden *Fethu'l-Azîz*'in şerh metodunu tespit etmek, Râfî'nin istifade ettiği kaynakları belirlemek ve eserin literatür üzerindeki etkisini ortaya koymaktır. Çalışmanın ana kaynağı *Fethu'l-Azîz* olmakla birlikte, Râfî'nin şerh sırasında atıfta bulunduğu diğer eserlerine ve mezhebin erken dönem literatürüne de gerektiği ölçüde başvurulmuştur. Yapılan inceleme sonucunda, *Fethu'l-Azîz*'in şekil bakımından metin ile şerhin bir arada verildiği “memzûc şerh” türünün tipik bir örneği olduğu; muhteva açısından ise klasik Şâfiî fıkıh şerhlerinin karakteristik özelliklerini taşıdığı tespit edilmiştir. Eser, yalnızca önceki çalışmaların yoğun biçimde değerlendirildiği bir kaynak olmayıp Nevevî gibi sonraki büyük fakihler üzerinde de önemli bir etki bırakmıştır. Râfî, mezhebî mensubiyetini yorumlarında hissettirmekle birlikte, meseleleri ele alırken genel olarak taassuptan uzak, mukayeseli ve ilmî bir yaklaşım benimsemiştir. *Fethu'l-Azîz*'de ortaya koyduğu değerlendirmeler, sadece mezhep içi görüş ayrılıklarını aktarmakla sınırlı kalmamakta; diğer mezhep görüşlerine dair açıklamalar sunması bakımından da dikkat çekmektedir. Bu yönleriyle eser, hem şerh geleneği hem de Şâfiî fıkıh doktrininin gelişimi açısından kayda değer ilmî değere sahip bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh; Şerh; Gazzâlî; el-Vecîz; Râfî; *Fethu'l-Azîz*

About the Book

The Sharḥ (Commentary) Method in Faṭḥ al-‘Azīz by Imam Rāfi‘ī

Muhammad b. ‘Abd al-Karīm al-Rāfi‘ī (d. 623/1226) was one of the prominent Shāfi‘ī jurists of the seventh century AH, having witnessed the final periods of the Abbasid and Seljuk states as well as the rise of the Khwārazmshāh dynasty. The intellectual dynamism of his era, the intra-madhab debates, and the scholarly milieu in which he was raised played a decisive role in shaping his juristic thought. This study examines the commentary method adopted by al-Rāfi‘ī in his work Faṭḥ al-‘Azīz fi Sharḥ al-Wajīz (also known as al-Sharḥ al-Kabīr), the sources he utilized, his mode of discussion, and his position within the Shāfi‘ī school. Al-Rāfi‘ī’s scholarly expertise is manifested most fully in this work, which occupies a distinguished place in Shāfi‘ī legal literature as one of the clearest indicators of his juristic mastery. The primary aim of this study is to identify the commentary methodology of Faṭḥ al-‘Azīz, which constitutes a significant link among the classical sources of the Shāfi‘ī school, to determine the sources al-Rāfi‘ī employed, and to evaluate the impact of his work on later literature. Although Faṭḥ al-‘Azīz serves as the main reference, the study also draws upon other works cited by al-Rāfi‘ī within his commentary, alongside early Shāfi‘ī sources, whenever necessary. The research reveals that Faṭḥ al-‘Azīz is a representative example of the “interwoven commentary” (memzūj sharḥ) format, in which the base text and commentary appear together, and that in terms of content it reflects the characteristic features of classical Shāfi‘ī legal commentaries. The work not only engages extensively with earlier legal scholarship but also exerted a significant influence on major later jurists, most notably al-Nawawī. Although al-Rāfi‘ī’s affiliation with the school is evident in his interpretations, he generally adopts an academic, comparative, and non-partisan approach to legal issues. His discussions in Faṭḥ al-‘Azīz extend beyond reporting intra-madhab disagreements to include valuable insights regarding the views of other schools as well. In this respect, the work stands as a highly significant source for both the commentary tradition and the development of Shāfi‘ī legal doctrine.

Keywords: Fiqh; Commentary; Ghazālī; al-Wajīz; Rāfi‘ī; Faṭḥ al-‘Azīz

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. FIKIH İLMİNDE ŞERH GELENEĞİ	7
1.1. Fıkıh Şerhlerinin Yazılma Sebepleri	12
1.2. Şâfiî Mezhebinde Şerh Geleneğinin Serencamı	20
1.3. Klasik Fıkıh Şerhlerinin Yapısal ve İçeriksel Özellikleri	29
İKİNCİ BÖLÜM	
2. RÂFİÎ'NİN HAYATI, İLMÎ ŞAHSİYETİ ve ŞERH GELENEĞİ	31
2.1. Râfiî'nin Yaşadığı Asır	31
2.2. Râfiî'nin Hayatı	33
2.3. Râfiî'nin Eserleri	35
2.3.1. Fıkıhla İlgili Eserleri	36
2.3.2. Diğer Eserleri	46
2.4. İlmi Şahsiyeti ve Mezhepteki Konumu	48
2.5. Râfiî ve Irak - Horasan Ekolleri	53
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3. ŞERHİN KAYNAKLARI	59
3.1. Âyetleri Referans Göstermesi	63
3.2. Hadisleri Referans Göstermesi	65
3.3. İcmâ Referans Göstermesi	72
3.4. Kıyası Referans Göstermesi	74
3.5. Sahâbi Kavli'ni Referans Göstermesi	78
3.6. Şiirle İstişhad Etmesi	80
3.7. Mezhep Görüşlerini Aktarması	82
a. İmam Şâfiî'nin Görüşlerine Atıfta Bulunması	87
b. İmam Ebû Hanife'nin Görüşlerine Atıfta Bulunması	91
c. İmam Mâlik'in Görüşlerine Atıfta Bulunması	93
d. İmam Ahmed b. Hanbel'in Görüşlerine Atıfta Bulunması	95

e. Şâfiî Fukahâsına Ait Görüşlere Atıfta Bulunması ve Kullandığı Bazı İstılahlar	96
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
4. ŞERHİN METODU	105
4.1. Şerhin Genel Üslubu ve Özellikleri	105
4.2. Şekil ve Üslup Açısından Değerlendirilmesi	112
4.3. Lafızların Manalarını İzah Etmesi	115
4.4. Metnin Cümle Düzeyinde Tahlili	120
4.5. Şerhte Soru-Cevap Yöntemini Kullanması	122
4.6. İktibas ve Atıflarda Bulunması	123
a. Metin İçi Referanslar ve Bağlantılar (İleriye ve Geriye Yönelik Atıflar)	123
b. Başka Kaynaklara Atıflar	126
4.7. Şerhinde Maddelendirme Yöntemini Kullanması	127
4.8. Konuyu Özet Bir Şekilde Aktarması	130
4.9. Fıkhî Tercihlerden Sonra Tevazu İfadeleri	132
BEŞİNCİ BÖLÜM	
5. ŞERHİN MUHTEVASI	135
5.1. Fıkhî Delillerin Analizi ve Yorumlanması	135
a. İctihad	136
b. Kıyas	138
c. İcma	140
d. Diğer Deliller	141
5.2. Râfiî'nin Fethu'l-Aziz'de Fıkhî Çözümlemede Küllî Kaide Kullanımı	143
5.3. Râfiî'nin Tercih İfadeleri	144
5.4. Râfiî'nin Gazâlî'nin Maksadını İzah Etme Çabası	145
5.5. Râfiî'nin Gazaliye Övgü ve İtirazları	146
SONUÇ	153
KAYNAKÇA	159
DİZİN	169

ÖN SÖZ

Fıkıh tarihinde İmam Şâfiî ile sistematik düşünce ve yazılı hukuk geleneği belirgin bir gelişme göstermiştir. Onun metodolojik katkıları ve telif ettiği metinler, sonraki dönem fıkıh çalışmalarının teşekkülünde kurucu bir rol oynamış; özellikle mezhep içi doktrinin şekillenmesinde temel referanslar hâline gelmiştir. Bu metinlerde yer alan derin ilmî birikimi açıklamak ve yorumlamak amacıyla zamanla şerh, hâşiye ve ta'lik türlerinde geniş bir literatür ortaya çıkmıştır. Temel eserlerin muhtevasını açıklığa kavuşturmayı, meseleleri delilleriyle temellendirmeyi ve fikhî tartışmaları ayrıntılandırmayı amaçlayan bu çalışmalar, İslâm hukukunda güçlü bir şerh geleneğinin doğmasına zemin hazırlamıştır.

Hicrî 5. ve 6. yüzyıllarda zirveye ulaşan bu gelenek, fıkıhın farklı yorumlarla zenginleşmesine, mezhepler arası ve mezhep içi görüş ayrılıklarının daha iyi anlaşılmasına ve İslâm hukukunun rafine bir hale gelmesine önemli katkılar sağlamıştır. Şerhler zamanla yalnızca açıklayıcı metinler olmaktan çıkmış; İslâm hukukunun dinamik yapısının korunmasında, karşılaşılan yeni meselelerin çözüme kavuşturulmasında ve ilmî birikimin sonraki nesillere aktarılmasında merkezi bir işlev üstlenmiştir. Böylece hicrî dördüncü asırdan itibaren gelişen şerh geleneği, fıkıh ilminin sürekliliğini temin eden en önemli unsurlardan biri hâline gelmiştir.

Şâfiî mezhebi içindeki muteber metinler incelendiğinde, *Fethu'l-'Azîz*'in özel bir konuma sahip olduğu görülür. Mezhebin meselelerini detaylı biçimde ele alması ve sonraki birçok çalışmaya kaynaklık etmesi sebebiyle bu eser, Şâfiî fıkıh literatürünün temel referansları arasında yer almıştır. *Fethu'l-'Azîz* üzerine kaleme alınan çok sayıdaki şerh ve tamamlayıcı çalışma da

eserin literatürdeki merkezi rolünü ve ilmî etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Bu kitapta Şâfiî fıkhı şerh geleneği çerçevesinde Râfi'nin *Fethu'l-'Azîz* adlı şerhi ele alınacaktır. Bir giriş, beş ana bölüm ve bir sonuç kısmından oluşan kitabın Giriş bölümünde, çalışmanın kapsamı belirlenecek, önemi, amacı ve yöntemi üzerinde durulacaktır.

Birinci bölümde, fıkıh şerh geleneğinin tarihsel gelişimi ele alınacak; klasik dönem fıkıh şerhlerinin yapısal ve içeriksel özellikleri üzerinde durulacaktır.

İkinci bölümde, Râfi'nin hayatı, ilmî şahsiyeti ve fıkıh şerh geleneği içindeki yeri hakkında bilgi verilecektir.

Üçüncü bölümde, incelenen şerhin dayandığı temel kaynaklar tanıtılacak ve bu kaynakların eserin oluşumundaki rolü değerlendirilecektir.

Dördüncü bölümde, şerh metodu ve üslubu tahlil edilerek müellifin takip ettiği ilmî yöntem ortaya konulacaktır.

Beşinci bölümde ise şerh, muhteva bakımından incelenecek; ele alınan konuların sistematığı ve fikhî meselelerin işleniş biçimi değerlendirilecektir.

Sonuç bölümünde ise yapılan tahliller neticesinde ulaşılan bulgular özetlenecek ve genel değerlendirmelere yer verilecektir. Burada *Fethu'l-'Azîz* şerhinin fikhî gelişimine sağladığı katkılar ele alınacaktır. Bu bağlamda, şerhin terimleşmeye sunduğu imkânlar, ele aldığı fikhî meseleler çerçevesinde şârihin tercihlerine yansıyan yaklaşımlar üzerinde durulacak; incelemelerde takdir ve tenkit dengesini esas alan bir yöntem benimsenecektir.